

**Амерханова Индира Кулатаевнаның «Қазақстан Республикасында
ішкі көші-қон үдерісін құқықтық реттеу» 6D030100 – «Құқықтану»
мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін
дайындалған диссертациялық жұмысына
АННОТАЦИЯ**

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Көші-қон адам жетістіктерінің және адам ресурстарын дамытудың маңызды қозғаушы күштерінің бірі. Халықтың бір жерден екінші жерге қоныстануы адамзаттың ортақ тарихында орын алған көптеген оқиғаларға жол ашты. Бүкіл әлем бойынша көшу мәселесі экономикалық мүмкіндіктерін кеңейту, балаларды тәрбиелеу, отбасын табу, бизнес бастау мақсатында жүзеге асырылуда. Ішкі көші-қон мәселесі халықтың динамикасына әсер етеді, демографиялық сипаттамаларын, ұлттық құрамын өзгертеді. Ішкі көші-қонның салдары қауіпсіздік, саяси, әлеуметтік немесе экономикалық тұрғыда қаралады. Қазақстанда ішкі көші-қонды құқықтық реттеуді жетілдіру мемлекеттік көші-қон саясатының басты міндеттерінің бірі болып табылады. Көші-қон үдерісін зерттеу бірінғай қағидаларға, яғни сыртқы және ішкі, заңды және заңсыз көші-қон ағындарын анықтайтын факторларға негізделіп жүргізіледі. Қазақстанға бірыңғай, ғылыми негізделген, теңдестірілген және нақты мемлекеттік ішкі көші-қон бағыты қажет. Қазақстанда халық тығыз қоныстанған аймақтардан жұмыс күші тапшы аймақтарға қоныс аударудың ерікті қоныстандыру жұмыстары жүргізілуде. Сондықтан, ішкі көші-қон үдерісін жан-жақты зерттеп талдау заң ғылымының басты міндеті болып табылады.

1993 жылғы 28 қаңтарда қабылданған Қазақстан Республикасының алғашқы Конституциясында, Қазақстан Республикасы азаматтарының халықаралық адам құқықтары принциптеріне негізделген демократиялық бостандығы мен таңдау еркіндігін, яғни еркін қозғалысын қамтамасыз ететін құқықтарын алғаш рет бекіткен еді.

Көші-қон құқығына қатысты 2011 жылғы 22 шілдедегі «Халықтың көші қон туралы» Заңында, кейбір бабында ғана ішкі көші-қон туралы көрсетілген, ал қалған баптары сыртқы көші-қонға арналған. Аталмыш заңда, тиімді көші-қон жүйесін құру, қолайлы инвестициялық ахуалды құру, көші-қон үдерістерін реттеудің құқықтық базасын кеңейту мақсатында Қазақстандағы этникалық оралмандар мен қоныс аударушыларға қолайлы жағдай жасау туралы айтылған. 2017 жылы 27 қыркүйектегі Қазақстан Республикасы көші-қон саясатының 2017 - 2021 жылдарға арналған тұжырымдамасын және Қазақстан Республикасы көші-қон саясатының 2017-2021 жылдарға арналған тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі Үкіметтің қаулысында, ішкі көші-қонның пайда болу себептері, мақсаты, қағидаттары, көшіп-қонушылардың құқықтары, ішкі көші-қон үдерістерінің реттелуі көрсетілген, бірақ ішкі көші-қонға қатысты нақты мәселелерді шешу үшін шаралар қарастырылмаған.

Зерттеу объектісі мен мәні. Қазақстан Республикасының ішкі көші-қон үдерісіне қатысты кешенді құқықтық қатынастар жүйесі.

Зерттеу жұмысының пәні. Қазақстан Республикасында ішкі көші-қон үдерісін реттеудің әлеуметтік-экономикалық және құқықтық аспектілерінің конституциялық құқықтық кешені.

Зерттеу жұмысының мақсаты мен міндеттері. Қазақстан Республикасында ішкі көші-қон үдерісін реттеудің құқықтық аспектілерін зерттеу. Зерттеу мақсатына жету үшін, төмендігідей міндеттерді ұсынамыз:

- Ішкі көші-қонның құқықтық сипатын анықтау;
- Көші-қон үдерісін реттеудің теориялық-әдістемелік негіздеріне құқықтық талдау;
- Қазақстан Республикасында (Солтүстік облысының мысалында) ішкі көші-қон үдерісінің әлеуметтік-құқықтық үдерісін зерттеу;
- Қазақстан Республикасында ішкі көші-қон үдерісін құқықтық реттеудің жетілдіру жолдарын көрсету;
- Қазақстан Республикасында Ішкі көші-қон үдерісін реттейтін типтік Заң жобасын әзірлеу.
- ішкі көші-қон үдерістерін басқаруда әкімшілік-құқықтық құралдарды пайдалану тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстарды тұжырымдау.

Зерттеудің әдістемелік негізі, ішкі көші-қонды құқықтық реттеу мәселесін жан-жақты қарастыруға мүмкіндік беретін білім. Атап айтқанда, көші-қон үдерістерін құқықтық реттеудің тұтас сипаттамасын әзірлеуге мүмкіндік беретін жүйелі әдіс; оның негізінде көші-қон үдерістерін әлеуметтік-экономикалық құқықтық реттеу тетігінің негізгі элементтерінің мәні ашылатын құрылымдық-функционалдық әдіс. Біздің диссертациялық зерттеуіміздің теориялық негізі ретінде ішкі көші-қонның құқықтық аспектілері арасындағы байланысты тереңірек зерттеу үшін заңнамалық актілерге, концепцияларға, бағдарламаларға құқықтық талдау жасалды.

Зерттеу жұмысының эмпирикалық базасы. Көші-қоншылардың бейімделуіне байланысты социологиялық сауалнаманың қорытындысы қолданылды. Сауалнама мемлекет тарапынан қаржыландырылған ғылыми жоба «Оңтүстік өңірлерден солтүстікке қоныс аудару мәселелерін зерттеу және солтүстік өңірлерге оңтүстіктен қоныс аудару үдерісін реттеуге ұсыныстар әзірлеу» (Ақмола және Солтүстік Қазақстан облыстарының деректері негізінде) мемлекеттік тіркеу №АР 05136098 аясында жүргізілді.

Зерттеудің практикалық негізінде Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің мәліметтері бойынша (www.stat.gov.kz), ішкі көші-қон мәселесіне байланысты статистикалық материалдары сараланып, Солтүстік Қазақстан облысының тұрғындарымен жүргізілген әлеуметтік сауалнаманың қорытындылары жасалды. Ішкі көші-қон үдерістерін талдау тарихи-салыстырмалы әдісті қолданып жүргізілді.

Зерттеу жұмысының нормативтік базасын Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес заңнамалар мен заңға тәуелді актілер (бағдарламалар), халықаралық шарттар (БҰҰ, ЕЭО, ЭЫДҰ).

Зерттеу жұмысының теориялық маңыздылығы. Зерттеу жұмысының нәтижесін әкімшілік құқық, мемлекет және құқық теориясы бойынша қолдануға болады.

Зерттеу нәтижелерін тексеруден өткізу.

1. Legal aspects of regulating internal migration in Kazakhstan and foreign countries. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues (London, United Kingdom, 2021);
2. Development Problems of Social Entrepreneurship in Kazakhstan. Journal of Advanced Research in Law and Economics. Call for Papers Volume IX, Issue 5(35), (Румыния, 2018)
3. Analysis of Migration Processes and Recommendations on Regulation of Internal Migration from Southern to Northern Regions of Kazakhstan. Space and Culture (India, 2020);
4. Правовая оценка проблем внутренней миграции в Республике Казахстан атты мақала «Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Құқық сериясы» журналында жарияланды. (Нұр-Сұлтан, 2019);
5. ГФР мен Қазақстандағы көші-қон үдерістерінің қалыптасуының кейбір тарихи-құқықтық аспектілері атты мақала «Қазақстанның ғылымы мен өмірі» халықаралық ғылыми журнал (Алматы, Қазақстан 2019);
6. Қазақстан Республикасының халқының оңтүстік өңірлерден солтүстік өңір бойынша көші-қонның құқықтық аспектілер атты мақала «Қазақстанның ғылымы мен өмірі» халықаралық ғылыми журнал (Алматы, 2019);
7. Қазақстан Республикасындағы ішкі көші-қон қызметін құқықтық реттеуді жетілдіру бағыттары атты мақала «Қазақстанның ғылымы мен өмірі» халықаралық ғылыми журнал (Алматы, Қазақстан 2020)
8. Қазақ жеріндегі ішкі көші-қон қызметінің реттелуі. «Перспективы разработки науки и технологий» атты ғылыми практикалық конференциясында (Пенза, Ресей 2019);
9. Правовые аспекты внутренней миграции в Республике Казахстан. Сейфуллин оқулары – 14: Жастар, ғылым, инновациялар: цифрландыру-жаңа даму кезеңі» атты Республикалық ғылыми-теориялық конференциясы. (Астана, 2018)
10. Социальные-экономические аспекты регулирования процесса внутренней миграции в Республике Казахстан атты мақала халықаралық ғылыми практикалық конференциясында жарияланды (Нур-Султан, Қазақстан 2019);
11. Legal aspects of internal migration in the Republic of Kazakhstan. XIV Международная научно-практическая конференция, Перспективы разработки науки и технологий (Польша, 2018);
12. Ішкі көші-қон қызметіне қатысты заңнамаларға құқықтық талдау. Международной научно-теоретической конференции «Сейфуллинские чтения – 15: молодежь, наука, технологии – новые идеи и перспективы», приуроченной к 125-летию С.Сейфуллина (Нур-Султан, 2019)
13. Условия реализации внутренней миграции в Республики Казахстан атты ғылыми практикалық конференциясы (Пенза, Ресей 2020);

14. Қазақстан Республикасының Конституциясы көші-қон мәселелерін құқықтық реттеудің негізі ретінде атты мақала Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университетінің Хабаршысы (Семей, Қазақстан 2020).

15. Қазақ жеріндегі көші-қон қызметінің тарихи-теориялық негіздері «Сейфуллин оқулары – 16: Жаңа формациядағы жастар ғылымы - Қазақстанның болашағы» атты Республикалық ғылыми-теориялық конференциясы. (Нур-Сұлтан, 2020);

16. Қазақстан Республикасында халықтың ішкі қоныс аудару үдерісін құқықтық реттеу. «Жаратылыстану ғылымдарының қазіргі заманғы келелі мәселелері және пән аралық зерттеулер атты халықаралық ғылыми-практикалық онлайн конференциясының материалдары. (Атырау, 2021)

17. Сравнительно-правовой анализ внутренней миграции Кыргызстана и Казахстана. Вестник Кыргызского национального аграрного университета им К.И.Скрябина. (Бишкек, 2021)

Жұмыстың жариялануы

Зерттеу жұмысының негізгі мазмұны 17 мақалада, оның ішінде Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің білім және ғылым саласын бақылау комитеті ұсынған 4 ғылыми басылымы, 2 мақала Scopus компаниясының деректер базасына кіретін халықаралық ғылыми журналда, 11 халықаралық тезистер материалдары жарияланды.